

Nr 326.

Herr **Andersson** i Knäppinge **m. fl.**, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 99, med förslag till lag om förfogande över viss egendom under utomordentliga av krig föranledda förhållanden.

I propositionen nr 99 till innevarande års riksdag föreslår Kungl. Maj:t riksdagen att antaga därvid fogat förslag till lag om förfogande över viss egendom under utomordentliga av krig föranledda förhållanden.

Det är den s. k. förfogandelagen, som ånyo och i ett enligt Kungl. Maj:ts förslag väsentligen förändrat skick här förelägges riksdagen till antagande.

Lagen har sedan 1914 årligen av riksdagen varit föremål för behandling, och år efter år med gradvis företagna skärpningar, innebärande betydande inskränkningar i den svenska allmogens, synnerligast jordbrukarnas självbestämmningsrätt, antagits som provisorisk lag.

Den år 1914 antagna lagen innehöll endast fem paragrafer, avsedda att giva Kungl. Maj:t befogenhet att vid oskäligen prisstegringar fastställa maximipriser. Beträffande jordbrukarna blevo dessa genom lag skyldiga att avstå från det egna behovet överflödiga varor mot av staten åsatt maximipris.

Även om det under nu rådande svåra förhållanden icke varit möjligt att låta varje enskild ägare av gods behålla sin rätt, borde det dock ha varit angeläget, att förfogandelagen skrivits så, att den lämnat producenten eller godsets ägare full och skäligen ersättning för den vara, som beslagtages.

Lagen förbigår emellertid detta genom att helt enkelt hänvisa till vad rekvisitionslagen stadgar om ersättning, ett stadgande som dock

genom maximiprislagen, enligt vilken varupriset skall bestämmas av Konungen, helt och hållet förlorar sin betydelse.

Den år 1914 antagna förfogandelagen undergick år 1915 en avsevärd skärpning, ägnad att ingiva särskilt lantmännen ökade betänkligheter. Det av Kungl. Maj:t framställda lagförslaget sammanföll med den vid föregående riksdagen antagna lagen, men på motionsvägen genomdrevs en ändring, som i fråga om tillämpning gav lagen en avsevärt större räckvidd.

I motion nr 208 i andra kammaren hemställde friherre Palmstierna om en ändring av lagen, avsedd att giva staten rätt att utan föregånget maximipris och utan föreliggande av krig eller krigsfara förfoga över varor, som kunna räknas till livsmedel. På lagutskottets förslag antogs även lagen att gälla icke endast vid krig eller krigsfara, utan även under »andra utomordentliga av krig föranledda förhållanden».

Utän vissa allmänna ändringar av ordalydelsen i de olika paragraferna blevo även bestämmelserna om expropriationsförfarandet förändrade. I motion nr 212 yrkade herr Sven Persson, att i § 4 skulle införas bestämmelser om straffsatsen fängelse och straffarbete intill 2 år för den, som icke godvilligt överlämnade vara till staten. Lagutskottet avstyrkte dock denna motion, men emot detta utskottets beslut avgav herr Sven Persson m. fl. reservation. Denna blev emellertid i andra kammaren avslagen med 78 nej mot 77 ja, vilka avgåvos för utskottets förslag.

Den år 1916 antagna lagen utökades till 9 paragrafer och karaktäriseras även den av ytterligare skärpningar. Det kan i detta sammanhang erinras om, att nuvarande statsrådet herr Schotte under den debatt i andra kammaren, som föregick lagförslagets antagande, i allvarliga ordalag varnade mot den utveckling av rekvisitionslagen, som skett, att utan verklig krigsfara äga rätt att tillämpa lagen bland annat med följande ord:

»Man kan tycka, att en så omfattande lag, som den nu förevarande, borde omgärdas med några garantier emot dess missbruk. Så är emellertid ingalunda fallet. Lagen är tillämplig icke bara vid krig eller krigsfara, vari riket befinner sig, utan också vid andra utomordentliga, av krig föranledda förhållanden. Den kan således tillämpas, om det uppstår krig mellan makter i en främmande världsdel, som vi ha beröring med, och då ett krig där kan inverka på våra handels- och fraktförhållanden eller annat sådant.

Genom att nu två så olika ändamål som å ena sidan en expropriation av varor för den civila befolkningens behov och å andra sidan

förfoganderätten för krigsbruk över vissa därtill tjänliga varor sammanföras i *en lag*, har man icke med avseende på de varor, som äro tjänliga för krigsbruk, fått någon av de garantier, som finnas i rekvisitionslagen, och med avseende å vilken vi ha grundlagsbud i 74 § regeringsformen. Där föreskrives som bekant, bland annat, att innan rekvisitionslagen må träda i kraft skall utfärdande av riksdagskallelse ägt rum och rikets krigsmakt vara mobiliserad. Här har skapats en lag, som går vida utöver rekvisitionslagen och denna omgärdas ej av några som helst garantier. Därigenom att den icke blott gäller vid krig eller krigsfara utan utsträcks till att gälla vid andra av krig föranledda förhållanden har den fått en sådan omfattning, att det synes mig vara synnerligen betänkligt att antaga den utan att omgärda den med samma grundlagsgarantier som rekvisitionslagen. För mig har därför hela den nu föreliggande lagen framstått som farlig ur många synpunkter. Jag skulle därför också försökt att på allt sätt vinna ändring i lagen i ovan angivet syfte, om det varit fråga om en slutgiltig lag och icke om allenast en lag, som har en inskränkt giltighetstid. Och jag har ändock i utskottet gjort vad jag kunnat, för att hävda mina synpunkter i denna sak. Men då detta icke lyckades, har jag icke velat taga på mitt ansvar att under de förhållanden, vi nu leva under, icke en dylik lag om neutraliteten hotades skulle finnas för att komplettera övriga lagar på detta område, ehuru jag visserligen å andra sidan tror, att man hade kunnat reda sig med en lag sådan som 1915 års i detta fall.»

Skillnaden mellan 1915 och 1916 års förfogandelag — den senare blev som bekant i allt väsentligt antagen även av 1917 års riksdag att gälla till den 1 april 1918 — var emellertid icke i sak så betydelsefull.

Enligt den nuvarande förfogandelagen har dock jordbrukaren i behåll rätten att för sig undantaga vad som uppenbarligen ej överstiger oundgängligt behov för honom eller den, som av honom uppbar kost eller stat.

I det förslag, som i år förelagts riksdagen, har icke endast jordbrukaren berövats denna rätt, utan även i andra avseenden ha så betydande skärpningar vidtagits, att, om förslaget bleve lag, jordbrukarnas både självbestämmerätt och äganderätt i vissa fall kunna anses vara avskrivna.

Intet skulle enligt vår mening vara så ägnat att motverka det med förfogandelagen avsedda syftet — ökad tillgång på nödvändighetsvaror — som ett antagande av lagförslaget i nu föreliggande skick.

I berörda avseende berövas jordbrukarna de sista resterna av sin självständighet och blir den ovillkorliga följden den, att intresset för fram-

bringande av mesta möjliga avkastning av den jord, de bruka, minskas. Det torde vara allom bekant, med vilka känslor den jordbrukande befolkningen mottagit alla förordningar, som redan nu så väsentligt inskränka deras förfoganderätt över de produkter, som mången gång frambringats under hårt och mödosamt arbete.

Det är icke att förvåna sig över om intresset och initiativkraften på sina håll tack vare dessa inskränkningar i jordbrukarnas självbestämmanderätt avtagit, och det är att befara, att ett antagande av det här föreliggande lagförslaget skulle ytterligare förminska jordbrukarnas arbetsvillighet.

Den allmänna uppgift och önskan, som nu gör sig gällande att öka produktionen, skulle bättre befordras, om staten ville återföra bonden till större frihet; därigenom höjdes ansvarskänslan och strävan i dessa kristider att till folknäringsens tryggande höja jordens avkastning.

De mest framträdande skärpningarna i Kungl. Maj:ts förslag äro att finna i §§ 2, 7 och 15.

I den förstnämnda paragrafen nu gällande lag stadgas först att innehavare av vara må behålla eller använda så mycket därav, som ej uppenbarligen överstiger oundgängligt behov för honom eller den, som av honom njuter kost eller stat.

Till denna bestämmelse har i Kungl. Maj:ts proposition nu föreslagits det synnerligen betydelsefulla tillägget, att Konungen, eller den därtill av honom förordnas, må dock, »därest allmänhetens oundgängliga behov av vara skall tillgodoses enligt av Konungen meddelade föreskrifter angående hushållning med varan eller eljest synnerliga skäl därtill äro, förbjuda innehavaren att i någon mån förfoga över varan».

Formuleringen av § 2 mom. 1 innebär även, att staten kan, när den så finner lämpligt, förordna, att kreatur skola till kronan avstås. En sådan skärpning av nuvarande förfogandelag torde vara onödig och högst betänklig för lantmannen.

I § 15 ha de av hr Sven Persson från socialdemokratiska partiet vid 1915 års riksdag motionsvis föreslagna straffsatserna upptagits av Kungl. Maj:t.

Förseelser mot förfogandelagen kunna nämligen enligt den formulering Kungl. Maj:t givit denna paragraf straffas med straffarbete i högst 2 år. Det är vår uppfattning, att bägge dessa skärpningar såväl den i § 7 som den i § 15 föreslagna icke äro påkallade av utan, som vi förut framhållit, tvärtom skulle motverka kristidslagstiftningens syfte.

Även §§ 5 och 13 ha i det nya förslaget skärpts.

Från regeln att förordnanden, som Kungl. Maj:t meddelar på grund av lagen, icke skola gälla längre än lagen själv, har redan nu funnits ett undantag av största betydelse.

Enligt §§ 5 och 13 i nu framlagda förslaget, liksom enligt samma paragrafer i nuvarande lag, äger Kungl. Maj:t förordna, att vanhävdad jordbruksegenom skall upplåtas åt kronan eller annan.

I det utlåtande, som chefen för justitiedepartementet bifogat lagförslaget, yttrar denna, att en betydande olägenhet framträtt därutinnan, att efter som den nuvarande lagen icke äger giltighet längre än till den 1 mars 1918 upplåtelseerna måste begränsas till denna tid, ett förhållande, som varit ägnat att förringa gagnet av den vidtagna åtgärden. Ett helt annat och bättre resultat av de gjorda bemödandena skulle tvivelsutan, säger statsrådet, »kunnat ernås, därest möjlighet funnits att förordna om egendoms upplåtande för en längre tidsperiod. För att i detta avseende göra den nya lagens tillämpning mera verksam torde», yttras vidare, böra stadgas, »att oberoende av tiden för lagens giltighet förordnande, på grund av vilket enligt 5 § 1 mom. fastighet upplåtits för drivande av jordbruk skall gälla under den i förordnandet eller med stöd därav bestämda tid, högst 15 år».

Förutom att ett dylikt stadgande avgjort synes oss strida mot gällande grundlag, anse vi denna form för vanhävdsproblemets lösning föga lycklig. Staten bör i stället erbjuda ägare till vanhävdad egendom att efter opartisk värdering köpa egendomen och sedan på frivillighetens väg skaffa ny ägare.

Det är ej alltid tredska eller vårdslöshet, som är orsak till vanhävd, i lika många fall kan ligga till grund för vanhävden sjukdom, fattigdom eller oförvållad brist på arbetskraft med flera tänkbara orsaker, att ägaren ej kunnat bruka sin egendom, så som den inspekterande myndigheten kräver. Att under liknande förhållanden någon skulle förlora sin egendom för en tid av 15 år, skulle vara upprörande, och varemot den sunda nationalkänslan reser det kraftigaste motstånd.

På grund av vad ovan anförts, få vi härmed vördsamt hemställa:

att riksdagen ville med avslag å Kungl. Maj:ts proposition nr 99 i stället antaga den av 1915 års riksdag antagna »Lag om förfogande över vissa varor vid krig eller krigsfara eller andra utomordentliga, av

krig föranledda förhållanden», att gälla från och med
1 april 1918 till och med den 30 april 1919.

Stockholm den 6 mars 1918.

Pehr Aug. Andersson.

K. Bergström.

M. Svensson.

Edvard Lithander.

Sig. A. Carlsson.

Carl Lindmark.

S. Welin.

A. P. Gustafsson.

Joh. G. Svensson.

Karl Kahlström.

E. L. M. Hedin.

A. V. Isaksson.